

Sakkara 2010 – Impressie van een opgraving

De woestijn is nergens zo mooi als in Sakkara. Vooral in de vroege ochtend, als de leden van de Nederlandse opgraving van het huis aan de voet van het plateau omhoog lopen, terwijl de politiekameel langs sjokt, en het licht de zandduinen roze kleurt. De zon komt op, soms omfloerst door smog van het nabijgelegen Caïro en de fabrieken in Helwan. Als eerste doemt de piramide van Teti op. Dan is daar de trappiramide van Djoser, waar de toeristenbussen beginnen te arriveren en de *gaffirs*, gidsen en kooplui zich opmaken voor de dag.

Aangekomen op de site wordt er thee gezet. De stroom fluctueert dus de eerste keer brandt de waterkoker door. 'Zo kan ik niet werken!' roept de fotograaf. Werklieden druppelen binnen, op blote voeten in slippers in de winterkou. 's-Morgens dragen de teamleden winterjassen, 's-middags is het 30 graden en kunnen de lagen kleding worden afgepeld. De *reis* houdt het ochtendappèl. Het werk begint.

Iedereen heeft zijn eigen taak op de opgraving. Als studenten houden we toezicht op de twee graafputten. Elk communiceren we met een *reis* en 40 werkmannen, in

Fig. 5. De opgegraven (toen nog) anonieme tombe in Sakkara.

het Arabisch, of dat proberen we althans. Het werk gaat prompt een stuk sneller als een van de opgravingsleiders poolshoogte komt nemen. Er wordt steeds een laag zand weggehakt, in manden geschoven en vervolgens door jongens weggedragen naar de stort. Ondertussen houden we formulieren bij waarop we aangeven waar architectuur en vondsten zich bevinden. Aardewerk gaat in de ene mand, botten in de andere. We vinden shabti's, kralen en delen van houten kisten. Een gezicht, een hand. Onze eerste archeologische vondsten in de Egyptische woestijn. Er volgen complete Koptische mummiebegraven met kleding en simpele sieraden. Alles wordt zorgvuldig vastgelegd met tekeningen, foto's en soms de Total Station. Elk kraaltje wordt geteld en opgeschreven in het 'boekje van Maarten'.

Architectuur komt tevoorschijn. Kleistenen muurtjes van het graf waar we naar op zoek zijn. Zou het een gedecoreerde tombe zijn, net als de prachtige naastgelegen graven van Meryneith en Ptahemwia? Het werk vordert en het team wordt groter. Er is altijd een fotograaf, aardewerkexpert en fysisch antropoloog aanwezig. Maar nu ook

Fig. 6. Lol met bewakers en collega's.

een team met grondradar en archeologen die een vroeg-dynastisch graf bestuderen. Een mummie-expert die Ötzi heeft onderzocht. Op last van de oudheidkundige dienst wordt er afgedaald in een schacht om botten terug te vinden van een verloren gewaande koningin in het graf van Horemheb. We vinden de botten niet, maar het is wel een avontuur. De gang loopt schuin af, is gevuld met zand en in de diepte loopt een schacht loodrecht naar beneden. Even voelen we ons Indiana Jones.

Er komen bezoekers langs. Belangrijke mensen, rondgeleid door de opgravingsleiders, maar ook expats die bij het NVIC over de opgravingen hebben gehoord. Die mogen wij studenten rondleiden. Maarten geeft ons een tour door de tombes van Maya en Horemheb ter voorbereiding. Door zijn ogen zien we de sensationele ontdekking van deze graven, beginnend met een paar museumobjecten en een oude kaart. Toen de grafkamer van Maya werd ontdekt, 22 meter onder de grond, was het zeer vochtig en stonden de kalkstenen reliëfplaten op instorten. Nu zijn ze goed toegankelijk en beschermd in het voorhof van het graf. Nog niet geopend voor publiek mogen we toch een kijkje nemen.

Ook wordt de omgeving verkend. Ouderijks mastaba's, sommige open maar andere gesloten voor het publiek. Ik mag een paar keer op de piramide van Unas klimmen om het prisma van de Total Station op te zetten. We bezoeken de piramide van Pepi I en de knikpiramide in Dahshoer. In het korte weekend bezoeken we Cairo om bij te komen met sushi en ons voor te bereiden op een nieuwe werkweek. Als het stormt en de stroom uitvalt spelen we Triviant bij kaarslicht. Het splinternieuwe opgravingshuis blijkt niet goed bestand tegen regen: alle ramen lekken.

Uiteindelijk blijkt de tombe die we zochten niet gedecoreerd. Wel vinden we reliëffragmenten gebruikt door grafrovers om een muurtje op te werpen rond de centrale schacht. Ze zijn afkomstig van andere graven. Van de tekenaar krijgen we les in het kopiëren van de decoratie op doorzichtig plastic. Ook mogen we oefenen in het graf van Meryneith. Aan het einde van de laatste week stortregent het in de woestijn en is het plateau omgeven door mist. Maar als het de dag erna opklaart is de woestijn fris en helder en kun je de piramides van Giza zien liggen in het noorden en die van Dahshoer in het zuiden. Het seizoen is ten einde. Het aardewerk gaat achter slot en grendel en de vondsten gaan naar de plaatselijke magazijnen. Alles wordt weer ingepakt en het opgravingshuis, twee maanden lang ons thuis, wordt afgesloten.

Een jaar later breekt de revolutie uit en wordt er niet gegraven. Het seizoen erna is er alleen een kort bezoek om de schade op te nemen en herstelwerkzaamheden te plegen. Ik ben de opgravers zeer dankbaar dat ik als een van de laatste studenten mee mocht naar Sakkara en een klein deel mag uitmaken van de veelbewogen geschiedenis van de opgraving.